

Média, informační technologie a lidé 55+

Kvalitativní výzkum

(březen-duben 2018)

ANTHRO
PICTURES

Zpracovali:

Mgr. Michal Lehečka

Mgr. Barbora Bírová

Mgr. Alžběta Wolfová

Obsah

A) Kontext, metody a výsledky výzkumu	3
1) Cíl výzkumu	3
2) Metody výzkumu	3
3) Shrnutí základních zjištění.....	4
B) Závěrečné shrnutí a doporučení	9
C) Apendix – metody výzkumu a seznam informátorů.....	12

A) Kontext, metody a výsledky výzkumu

1) Cíl výzkumu

Senioři patří mezi dlouhodobě opomíjenou cílovou skupinu, platí to i u iniciativ věnujících se mediálnímu vzdělávání. Vyjma nedávno realizovaného výzkumu kvantitativního výzkum Starci na netu (<https://www.starcinanetu.cz/>) zároveň neexistuje dostatečná analýza a tedy porozumění, které by poskytovalo kvalitní vhled do vztahu této skupiny ke konzumaci a šíření (dez)informací, ani ucelená a široce dostupná metodika mediálního vzdělávání odpovídající specifickým cílové skupiny.

Ze současného celosvětového vývoje vyplývá, že svět prochází krizí vyhodnocování pravdivosti mediálních “reprezentací”. Ztrácíme jistotu v tom, jak číst a vykládat to, co na nás média dennodenně chrlí. Současnost je často charakterizována pojmy jako Post-factual, či Post-truth (post-faktická či post-pravdivá doba). Tyto pojmy jsou poněkud zavádějící, neboť paradoxně neodkazují pouze na nedosažitelnosti pravdy a ztrátu jistoty (ty jsou spíše důsledkem), ale především o narůstající orientovanost jednotlivců i společnosti směrem k nekonečnému **hledání** různých podob “poznání”. Tyto jevy s sebou zákonitě přináší i intenzifikaci uvažování o spolehlivosti zdrojů a mediálních obsahů.

Podpora vzniku takové metodiky je primárním záměrem tohoto výzkumu. Pro tento výzkum ale není prioritou “měření” úrovně mediální gramotnosti seniorů. Výzkum by měl především:

1. Pomoci pochopit vztah seniorů k médiím a internetu a identifikovat faktory ovlivňující jejich vnímání, rozhodování a chování na základě zprostředkovaně přijímaných informací.
2. Popsat základní mechanismy šíření dezinformací mezi seniory a jejich vztah k nim.
3. Zachytit způsob přenosu sporných informací z online prostředí do prostředí offline (u jídelního stolu) a naopak, mimo jiné také k seniorům, kteří se v online prostředí nepohybují.
4. Poskytnout základní podklad a náměty pro tvorbu vzdělávací metodiky s ohledem na její obsah, formu, vyznění a způsob doručení cílové skupině.
5. Identifikovat, jaké konkrétní dopady na životy seniorů mají sporné a nejasné informace.
6. Identifikovat, na koho a jakým způsobem se v široké seniorské obci ideálně zaměřit – kdo je vhodným/žádoucím příjemcem vzdělávacích aktivit, skrze jaké kanály a formát akcí dotyčného oslovit.

2) Metody výzkumu

Výzkum proběhl během března a dubna 2018 se 12 osobami z různých míst České Republiky (viz tabulku informátorů). Výzkumný tým sestával ze tří výzkumníků: Barbory Bírové, Alžběty Wolfové a Michala Lehečky (který výzkum také koordinoval).

Hlavní parametry výzkumu (detailně viz závěrečný oddíl C) v závěru výzkumné zprávy):

Kvalitativní antropologický výzkum – kombinace rozhovorů a zúčastněného pozorování.

Dlouhodobá znalost některých informátorů z předchozích výzkumů.

Porovnání zjištění se statistickými daty společnosti Median, týkajícími se názorů a mediálních strategií osob ve věku 55-79 let.

3) Shrnutí základních zjištění

A) Role médií a zdroje informací

- Téměř všichni dotazovaní aktivně využívají internetové služby a všichni vyhledávají různé zpravodajské kanály. Získávání informací denně obětuje čas v řádech hodin.
- Informátoři si velmi dobře uvědomují sílu a pronikavost mediálního světa a jeho vliv na svět jako celek. Toto vědomí také většinu z nich dovedlo ke snaze jít s dobou, být v obraze ve světě založeném na vztahu k digitálním technologiím a mediální informovanosti.
- Základním médiem zůstává televize a často také rozhlas, jakožto velmi přístupná a tradiční média.
- Velmi slabá role tištěných médií. Zkoumaní lidé je čtou jen nepravidelně a zřídka.
- Jedenáct z dvanácti zkoumaných osob využívá (nebo začíná) využívat internet na pravidelné bázi (nevyužívá jej pouze jeden z mužů).
- Stejný počet informátorů vlastní a sleduje televizi (televizi nevlastní pouze jedna žena).
- Mezi našimi komunikačními partnery je sedm osob, které využívají s různou pravidelností a různým způsobem sociální síť Facebook.
- Vyskytují se ovšem i nadprůměrně zorientovaní jedinci jako jeden z mužů (67). Ten je velmi aktivní na Facebooku a navíc vkládá vlastní videa na YouTube.

Televize: Dvojitý obraz ČT a „černá kronika“

- Většinou informátorů a informátorek je Česká televize hodnocena kladně. Je zdůrazňována především její profesionalita, uměřenost a šířka záběru.
- Někteří z dotazovaných velmi oceňují především pořady, které mají upozorňovat na nepravosti, šarlatánství a podvody (Černé ovce, 168 hodin, Reportéři ČT). Nejpozitivněji jsou hodnoceny pořady o vědě a technice (HydePark - civilizace).
- Zaznamenali jsme však i proti-názory, podle kterých naopak Česká televize představuje ohnisko prozápadní propagandy, které by bylo třeba omezit. Velmi negativně hodnotí zejména výše zmiňované publicistické pořady – 168 hodin a Reportéři ČT.
- Nebývale mnoho informátorů a informátorek hovoří o zpravodajství televize Nova jako o „černé kronice“. Většina zpovídaných osob si ve vztahu k televizi Nova stěžuje především na snahu šokovat a zálibu v kriminálních zprávách.
- Zároveň však zpravodajství televize Nova není paradoxně hodnoceno jako méně důvěryhodné než zpravodajství ČT, často je však zmiňováno, že reportéři televize Nova mají odlišný styl a přístup.
- Ve výpovědích velmi málo vystupovaly televize Prima a Barrandov, jak kvůli stížnostem na nevyváženost televizního zpravodajství nebo například pořadů Jaromíra Soukupa, tak kvůli, částečnému překryvu zpravodajství se zprávami na jiných televizních kanálech.

Rozhlas: tichý společník

- Ti z informátorů, kteří poslouchají pravidelně rozhlasové stanice, preferují především frekvence Českého rozhlasu 1 a 2 či Vltava a pak také klasické komerční stanice jako například – Rádio

Impuls, Rádio Blaník, Frekvence 1, Evropa 2. Je tak zřejmé, že rozhlas má obecně dvojí využití – jako prostředek informovanosti a zdroj hudební zábavy.

- Rozhlasové stanice nezaujímají v životě většiny dotazovaných roli hlavního média, nicméně nenucenost a pronikavost rozhlasového vysílání nelze podceňovat.
- O kvalitě zpravodajského vysílání některých komerčních stanic hovoří někteří z informátorů poměrně skepticky.

Internet: zpravodajské servery, email, Google, Facebook a další

- Většina z dotazovaných využívá denně **mainstreamové mediální servery** jako **Idnes.cz, Lidovky.cz, zpravodajství Novinek.cz** zobrazované na severu **Seznam.cz**.
- Takzvaná „**alternativní média**“ jako například **Parlamentní listy** či **Aeronet**, sleduje pravidelně **pouze dvě osoby**. V jejich záložkách je možno najít velké množství dalších malých serverů jako například **Prostějovská pravda** apod.
- Frekventovaným způsobem zjišťování informací takzvaně ad-hoc je **Google**. Informátoři jej používají, zejména potřebují-li cokoli vyhledat – od informací o lidech a událostech po vyhledávání produktů.
- Většina informátorů aktivně využívá své **emailové schránky** (všichni mají emailovou adresu, dokonce i informátor, který internet vůbec nevyužívá).
- Informátoři, kteří mají svoje **facebookové profily**, používají tento mediální kanál především **ke komunikaci s přáteli a dosažení základní informovanosti o dění ve světě i jejich okolí**.
- Naši komunikační partneři z velké většiny nevyužívají Facebook k výraznější sebe prezentaci.

B) Nástrahy internetu: technické i sociální

Ochrana počítače

- Internetově zdatní informátoři mají své počítače standardně zabezpečeny. Mnozí v tomto ohledu spoléhají na **pomoc svých potomků**. Míra orientace v tom, jak konkrétně fungují antivirové programy, malware software či ad-block je tak u našich komunikačních partnerů nižší.

Phishing

- Hlavní nebezpečí je informátory a informátorkami spatřováno především v riziku tzv. **phishingu**, tedy získání osobních a přihlašovacích údajů jedince. I když anglický pojem většina dotazovaných nezná, velmi dobře chápou logiku tohoto druhu internetového zločinu. Strach vyvolává zejména možnost vloupání do internetového bankovníctví.
- Pouze jeden z informátorů měl s internetovým zločinem přímou zkušenost, paradoxně se jedná o nejmladšího informátora, který navíc pracuje jako lektor výpočetní techniky.
- S obavami se u několika málo informátorů lidí váže určitá forma tělesného strachu (například při práci s počítačem).

Spam a řetězové maily: každodenní rutina

- Většina ostatních informátorů má **rámcové zkušenosti** zejména se spamy a nevyžádanými zprávami, a to jak v emailu, tak v podobě osobních zpráv na Facebooku. Problematika spamu je z hlediska nakládání s nimi pojmána poměrně neproblematicky.

- **Negativně avšak překvapivě celkem neškodně byly hodnoceny i tzv. řetězové maily**, většina našich komunikačních partnerů a partnerek uvedla, že na takové emaily příliš nereagují. Tendence věřit obsahu však záleží na vztahu k odesílateli řetězové zprávy.

Varovné zprávy

- Během pozorování a rozhovorů jsme se rovněž setkali s žánrem varovných zpráv, jež se šíří napříč sociálními sítěmi i emailem.
- Za povšimnutí stojí zejména to, že nevyžádanou varovnou zprávu od přítele na Facebooku informátoři a informátorky za spam nepovažují a o spolehlivosti takových zpráv paradoxně nepanují žádné větší pochyby.
- Tato tendence může poukazovat na to, že informátoři mají tendenci obsahům, jenž jsou odeslány z osobních účtů jejich přátel, více věřit. Tomuto fenoménu by se budoucí metodika měla věnovat obzvláště důkladně.

Nové kontakty

- Během výzkumu jsme zaznamenali velmi zajímavou situaci. Informátor, který je velmi aktivní na Facebooku, byl kontaktován starší dámou z jihovýchodní Asie. Na dotaz, zda přemýšlel o tom, zda se jedná o skutečnou osobou, reagoval sdělením, že jej taková možnost napadla, a tak si udělal vlastní rešerši, jestli dotyčná osoba vůbec existuje (s pozitivním výsledkem).

C) Informace, hodnověrnost a emoce

Informovanost a její dopady

- Přehlcení veřejného prostoru mediálními obsahy vede k tomu, že informátoři velmi silně vnímají negativní dopady informovanosti a inflace zpráv – tímto dopadem je **snižující se hodnověrnost zpráv**, jinými slovy slábnoucí schopnost se na nějakou zprávu spolehnout.
- I přes zjevnou nedosažitelnost, zůstává pro naše komunikační partnery „pravdivá zpráva“ jistým žurnalistickým ideálem.

Referenční bod: Invaze do Iráku

- Invaze do Iráku v roce 2003 má mnoho nezvratných dopadů na geopolitickou situaci v celém světě. Pro několik z našich informátorů a informátorek, je **důležitým důsledkem mediálního zpracování událostí tehdejších dob především katarze** vniklá z odhalení klamných tvrzení tehdejších představitelů USA a dalších mocností.
- Logika spojení poukazuje především na časový rozměr vnímání hodnověrnosti – jinými slovy minulé případy zklamání z odhalení lži vedou k narušení důvěry, podezřívavosti a nejistotě v současnosti, nehledě na celkový světový názor jednotlivce.

Když nevím, tak se zeptám!

- Informátoři a informátorky se shodnou na tom, že zprávy typu „někdo se s někým sešel“, „ta osoba řekla to“ jsou v podstatě fakta. Pokud však dojde na nepřehledné situace a události, kde se stojí tvrzení proti tvrzení, je posouzení jejich hodnověrnosti daleko těžší.
- Slovy jedné z informátorek: „*Vědět, vědět nemůžu nic, co nezažiju na vlastní kůži.*“
- Bližní-odborníci, na něž se informátoři a informátorky mohou při nejasnostech obrátit, jsou považováni za velmi důvěryhodné zdroje. To vyplývá především z blízkého sociálního vztahu

s informátory a informátorkami a jejich přesvědčení, že tyto osoby by přece nepravdivá tvrzení nešířili.

Poslední záchrana: Selský rozum

- *Selský rozum*, tato blíže nespecifikovatelná osobní vlastnost, zaštiťuje správné rozhodování, když není v blízkosti nikdo, kdo by poradil. Tato praxe může být v mnoha případech produktivní, rozhodně však neposkytuje jistotu neomylnosti, čehož si jsou informátoři nepochybně vědomi
- Způsoby samostatného ověřování jsou různé a jejich míra spolehlivosti je zavádí spíše do roviny „přesvědčení“ o tom, že konkrétní strategie ověřování je spolehlivá.
- Pokud dotazování informace samostatně ověřují, dělají tak (mimo výše zmíněné konzultace s bližními) dvojnásobem: A) Pomocí vyhledavače Google (či jiných vyhledavačů) – v případě že dohledávají nějakou specifickou informaci (neznají jméno zprávu zmiňovaného člověka). B) Porovnáním svých oblíbených mediálních serverů. Jedná se však především o české mainstreamové servery, u nich se obsahy příliš nemění, a které navíc mnoho zahraničních zpráv přebírají z ČTK.
- Někteří informátoři ve vztahu k možnosti spolehnout se na obsah zpráv projevovali velmi silnou skepsi.
- Zároveň ale atraktivitu a specifický punc pravdivosti získávají i dříve nemyslitelné mediální obsahy. Individuální „selský rozum“ tak pohlcuje i nelogičnosti a nově transformovaná logika světa pod vlivem digitálních technologií a sociálních médií redefinuje rovinu možného, uvěřitelného a pravdivého.

Smíšené emoce

- Výše zmíněný elixír fenoménů vyvolává v informátorech velké spektrum emocí, které vyvěrají především z pocitu nejistoty a ztracenosti. V obecném slova smyslu se tak dá říci, že mediální nejistoty vytváří směs zmatení, strachu, zlosti, smutku, bezmoci, úzkosti a apatie.
- Politické a společenské mediální výstupy vyvolávají především směs pocitu zmatení, zlosti a bezmoci, který vyvěrá z nemožnosti zprávy ověřit. Jinými slovy, spolehnout se na jakékoli tvrzení, jehož podstata podléhá logice politického statementu, je pro informátory téměř nemožné

D) Sdílení praxí, názorů a obsahů

Jak už bylo výše zmíněno, Jednou ze základních strategií je doptávání se. Velmi důležitou roli v tomto ohledu hraje takzvaný **mezigenerační dialog**, který je jak zdrojem uklidnění a lepší orientace v problému, tak v některých případech zdrojem napětí, konfliktu či hádek.

Mladí a informační technologie

- Většina informátorů si uvědomuje jinakost přístupu a postoje mladších generací k dnešnímu světu technologií a médií a v mnoha ohledech se tak na ně spoléhají.
- Na tomto stavu věcí si uvědomují, že svět, ve kterém vyrůstali oni je nenávratně pryč a jejich role v současném světě má specifickou podobu, na níž musí neustále reagovat

Témata, o kterých se nemluví

- Specifickým případem (především politických) témat, o kterých se nemluví, jsou pro některé z dotazovaných osob názory, za které se je možno stydět, nebo skytají nebezpečí odmítnutí ze strany většinové společnosti.
- Data pojednávající o tomto fenoménu, nicméně, nejsou dostatečně spolehlivá. Většina informátorů a informátorek taková témata nezmiňovala (zdali se jich autocenzura skutečně týká či ne, ponechme stranou).

Proměny názorů vlivem (nejen) mezigeneračního dialogu

- V některých případech fungují mladší generace, jako prostředek styku se světem.
- Z dlouhodobého pozorování víme, že například v případě 4 informátorů a informátorek **fungují** jejich potomci jako poskytovatelé styku s nahlížením světa perspektivou mladších generací.
- S určitou mírou zjednodušení je možno odvozovat, že proměna mediálně utvořeného názoru je pravděpodobnější, pokud je informátor vystaven osobní zkušeností s nějakým jemu dříve neznámým postojem, fenoménem, jevem, kulturou, atd.
- Tato zkušenost může být buď osobní, nebo bezprostředně přenesená prostřednictvím někoho, koho dotyčný považuje za dobrého člověka či důvěryhodný a erudovaný zdroj informací.

B) Závěrečné shrnutí a doporučení

Předkládaná hloubková studie praktik a názorů dvanácti lidí z šesti krajů České republiky, má sloužit především jako svého **druhu průvodce a klíč k pochopení toho, jak lidé (a nejenom senioři) přemýšlí o mediích a informačních technologiích**. Jestliže má zpráva sloužit i jako podklad pro tvorbu metodiky využitelné ke školení seniorů ohledně nebezpečí virtuálního světa, je třeba počítat, s faktem, že **mediální svět seniorů** je velmi rozmanitý a pravděpodobně **se nijak zásadně neliší od mladších skupin obyvatelstva (např. 40+)**. To potvrdila i naše skupina komunikačních partnerů a partnerek.

Logika virtuálního ohrožení je všem jasná

Je možné konstatovat, že s nebezpečím skrývajícím se ve virtuálním světě jsou naši informátoři a informátorky poměrně dobře obeznámeni/y. Tím rozhodně nemyslíme, že by měli/y detailní vhled do problematiky virtuálního zločinu, daleko důležitější je pro ně vědět o způsobu, jak se s tou, kterou nástrahou neprodleně vypořádat. Jinými slovy, je pro ně velmi produktivní mít svůj zaběhlý postup, tedy návod, jak nakládat s podezřelostmi různého druhu.

Obecné principy zajištění bezpečí většina našich komunikačních partnerů a partnerek konzultuje se svými potomky nebo si bezpečí svého virtuálního světa od nich nechá přímo kontrolovat.

I přes to, že jsme se dotazovali na to, jaký kanál či edukativní prostředek by ve vztahu ke zlepšení povědomí o tématech virtuálního zločinu, jsme se k bližší představě o této pomůcce nepropracovali, zejména protože se jedná o velmi abstraktní problém. Vzhledem k tomu, že zkoumaná skupina obyvatel velmi lpí na důležitosti osobního kontaktu, jeví se jako vhodná strategie face to face školení starších generací mladšími uživateli, tedy tak, aby vznikl mezigenerační a zejména osobní dialog, již během vysvětlování obecných zásad fungování medií a informačních technologií. Je totiž třeba myslet na to, že praktiky starších generací jsou vysoce relevantní, neboť mohou vývoji světa medií a informačních technologií obecně nabídnout doposud nereflektovanou zpětnou vazbu.

Hodnověrná zpráva je nedostatkové zboží

Hodnověrnost zpravodajství a mediálních sdělení je hlavním dilematem prakticky pro všechny dotazované informátory a informátorky. Ti/y si velmi dobře uvědomují, i když to třeba výslovně neartikulují, že se povaha definice pravdivosti v současném světě poněkud proměnila a, dá se říci, že se tím i vzdálila hmotnému světu. Naši komunikační partneři při ověřování informací postupují podobně jako všichni ostatní, jen s tou drobnou a často zdánlivou výhodou, že pokud nelze najít jednoduché hodnotící kritérium, jsou jim ještě k dispozici jejich bohatší životní zkušenosti.

Důležitou rovinu ověřování informací v tomto ohledu hraje také možnost zeptat se někoho, kdo je dle slov našich informátorů v dané problematice více zorientován. Jedná se o velmi pohodlnou a dosažitelnou metodu, jak se tváří v tvář nejistotě mediálních tvrzení zorientovat. Hodnocení toho, kdo je považován za odborníka, podléhá především osobním preferencím a důvěryhodnosti, jež je dotyčnému expertovi připisována, rozhodně tak neznamena, že by dotyčný/á byl v dané tématice skutečným školeným profesionálem.

Selský rozum jako „záchranný“ systém přesvědčení

Když nezafunguje prosba o radu či vyhledávání na internetu, zbývá slovy informátorů tak často zmiňovaný „selský rozum“. Ten však znamená spíše individuální systém přesvědčení, než sadu objektivně měřitelných kritérií pravdivosti.

I přes zdánlivé sblížení světových kultur se nám celková realita vzdaluje, protože její logiku a vývoj nejsme schopni sledovat v reálném čase. Nabývající dynamika dnešního světa se vzdaluje hranicím smyslovosti člověka. To vytváří napětí, které u všech lidí a o to víc u starších generací vytváří pocit nejistoty, obav a úzkosti.

Dlouhou dobu funkční a spolehlivou (byť domněle) dichotomii pravdy/lži v posledních dekadách narušily zejména neprůhledné geopolitické události. Je až s podivem, nakolik se pro mnoho z našich informátorů takovým referenčním bodem stala invaze do Iráku a následné odhalení, že hlavní důvod tehdejší invaze, tedy chemické zbraně, ve výsledku nebyly nalezeny.

Tento sled událostí (fakticky se vlastně jedná o neukončený proces) ovlivňuje vnímání mediálních obsahů o běhu světa až do současnosti. **Jinak řečeno, v každé informaci o Novičoku, válce v Sýrii, či obvinění Andreje Babiše z dotačních podvodů se vyskytuje jakýsi „kus Iráku“, kus minulých omylů a lží vytvářejících nejistotu a strach, že se budeme opět mýlit a podporovat aktivity a činnosti, které jsou založené na nepravdivém tvrzení.**

Jedinou jistotou zůstává věřit tomu, co jsem zažil/a, viděl/a na vlastní oči, tomu co jsem si ověřil/a vlastní zkušeností, s vědomím, že tato lidskými možnostmi limitovaná strategie vždy narazí na časoprostorovou neomezenost světa médií a informačních technologií, pro které jednoduché dichotomie jako pravda/lež, blízko/daleko a dobro/zlo nikdy nebyly, i když to tak možná dlouho vypadalo, základními stavebními kameny.

Proto doporučujeme:

- Neomezovat cílovou skupinu hranicí 55 let, ale připravit osvětové nástroje, které budou zacíleny i na mladší skupiny obyvatel.
- Vytvářet kontaktní edukační strategie, které budou rozvíjet mezigenerační dialog, tedy budou zapojovat i mladou generaci, jako prostředníka, jak některé nejasnosti ohledně mediálního světa a světa virtuálních technologií přiblížit.
- Zaměřit na workshopech na způsoby, jak konkrétní mediální obsahy cílová skupina čte a pracuje s nimi. Je třeba vycházet z poznatku, že na ověřování hodnověrnosti zkrátka někdy není čas ani chuť.
- Soustředit se i na obavy a strachy konkrétních jednotlivců při používání informačních technologií, a nesnižovat tyto obavy – jak psychické, tak i fyzické (např. vtělené obavy z práce s počítačem).
- Pracovat se skutečností, že „Pravdivá zpráva“ zůstává pro informátory a informátorky důležitým ideálem. Proto doporučujeme, aby se metodické aktivity a strategie specializovaly především na rozkrývání vzniku mediálních obsahů, rozpoznání zjevných nepravd a na základní zásady profesionální žurnalistiky.
- Brát v potaz, že přesvědčování o pravdivosti či mylnosti konkrétních zpráv má jen omezenou váhu a nevede k vyšší důvěryhodnosti. V první řadě je třeba osvětlovat obecné principy

fungování seriózní žurnalistiky, tak aby jednotlivci mohli sami erudovaně rozhodnout, která zpráva je blíže pravdě.

- Doporučujeme se více zaměřit na to, jak funguje přenos informací a vytváření důvěryhodnosti mezi jednotlivci formou „pokud nevím, tak se zeptám“. Neboť prostřednictvím tohoto kanálu jistě vzniká velké množství přenesených informací a přesvědčení.

C) Apendix – metody výzkumu a seznam informátorů

Polo-strukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování

Všech 12 rozhovorů bylo realizováno v kombinaci s pozorováním informátorů, která byla uskutečněna během sledování, nebo po sledování zpráv, u internetu (informátoři nám ukazovali například, na které servery se dívají atd.), či prostým komentováním tištěných novin. S pěti informátory/informátkami jsme ve výzkumném kontaktu delší dobu. Stali/y účastníky/účastnicemi několika předchozích výzkumů na podobná témata, díky čemuž sledujeme vývoj jejich názorů a životních drah již téměř dva roky. Právě dlouhodobá a hluboká znalost života těchto informátorů nám umožňuje získat plastický obraz jejich každodennosti. V českém kontextu se tak jedná o poměrně ojedinělý výzkum, zejména díky využití metod dlouhodobé terénní antropologické praxe.

Výzkumné otázky

Cílem výzkumu je odhalit praktiky a pocity (radosti, nejistoty nebo zmatení), které ze sledování, čtení, vyhledávání mediálních obsahů vyplývají. Zajímá nás to, jak oslovení lidé informační technologie a média vnímají a jak na základě těchto pocitů jednají, případně, jak je sdílejí se svými bližními.

Soustředili jsme se i na to, jak sebe sama zasazují do kontextu dnešního mediálně a technologicky orientovaného světa. Odtud naše dotazování směřovalo i k tomu, jaké mediální obsahy a technologie jsou pro informátory a informátorky využitelné a důvěryhodné a které naopak nikoliv a proč. Zároveň jsme si kladli otázku, nakolik jsou tyto obtíže zobecnitelné na většinovou společnost. **Jinými slovy, naším cílem není představit osoby ve věku nad 55 let, jako mediálně a technologicky lavírující skupinu populace, ale spíše jako osoby, které musí řešit podobné problémy a nahlíží svět velmi podobně jako většina mladších obyvatel.**

Naši výzkumnou strategii optimalizovali individuálnímu profilu a praktikám každého informátora, mezi nimiž byly jak osoby enormně aktivní na sociálních sítích, tak jedinci, již čtou pouze noviny a maximálně sledují televizní zprávy. To vyplývalo jak z věku (55-72 let), pohlaví (6 žen, 6 mužů) vzdělání (SŠ bez maturity, VŠ), bydliště informátorů (dvanáct různých míst v šesti různých krajích) i jejich světonázoru. **Výzkumný vzorek je proto poměrně vyvážený a z hlediska spolehlivosti zjištění tohoto pilotního výzkumu, který má posloužit jako datová základna pro další výzkumné aktivity, dostačující.** Odpovědi na základní okruhy otázek byly poměrně spolehlivě zodpovězeny již v počtu 12 informátorů. Zároveň jsme měli možnost porovnat data s analytickými závěry z předchozích výzkumů týkajících se médií, která naše zjištění ještě posílila ([Glopolis](#), Migration and Dangerous Speech, výzkumná zpráva není veřejná). Nejstaršími dotazovanými lidmi bylo 72 let, což je způsobeno tím, že během oslovování informátorů se nám nepodařilo pro rozhovor získat nikoho staršího. V důsledku toho jsou naše závěry týkající se postojů a strategií nejstarších věkových skupin seniorů omezené. Zároveň jsme ale dosáhli vysoké koherence výzkumného vzorku – 12 informátorů s věkovým rozdílem 17 let.

Pohlaví	Věk	Vzdělání	Bydliště	(Bývalé) povolání	Uživatel/uživatelka
Muž	55	SŠ s maturitou	Brno, JM Kraj	lektor výpočetní techniky	Televize, rozhlas, internet (FB, email), zkušenost

					s kyber-zločinem
Muž	57	SŠ bez maturity	Ostrava, MS Kraj	(klempíř) v invalidním důchodu	Televize, rozhlas, internet (FB, email)
Žena	58	SŠ bez maturity	Královéhradecký kraj	kuchařka	Televize, rozhlas, internet (FB, email)
Muž	60	SŠ bez maturity	Příbramsko, Středočeský kraj	střelmistr v lomu	Televize, příležitostně rozhlas, internet (FB, email)
Žena	61	SŠ s maturitou	Praha, Praha 13	dámská krejčová v důchodu	Televize, zřídka rozhlas, začátečnice s internetem (email)
Žena	61	VŠ	Český Krumlov, Jihočeský kraj	historička umění	Televize, rozhlas, internet (email, Skype)
Muž	63	SŠ bez maturity	Kladno, Středočeský kraj	stavební dělník	Televize, internet (FB, email, Whatsapp)
Žena	64	SŠ s maturitou	Praha, Praha 7	(zdravotní sestra)	Televize, internet (FB, email)
Žena	66	SŠ s maturitou	Praha, Praha 10	(umělkyně, art direktorka v reklamní společnosti)	Rozhlas (i zahraniční), internet (email)
Muž	67	SŠ s maturitou	Praha, Praha 14	(řidič tramvaje, lektor v dopravní škole)	Televize, internet (velmi aktivní FB, Skype, You Tube, email)
Muž	72	SŠ bez maturity	Strakonicko, Jihočeský kraj	(elektrikář, silnoproud)	Televize, rozhlas, tištěné noviny
Žena	72	VŠ	Královéhradecký kraj	učitelka	Televize, rozhlas, internet (email)

Vysvětlivka: povolání v závorce znamená, že dotyčný/á informátor/ka je už v důchodu, nebo, že povolání již nevykonává.

Přepisy rozhovorů a poznatky ze sledování byly podrobeny otevřenému kódování a podrobné obsahové analýze.

Z hlediska pohlaví informátorů/informátorek se nám podařilo dosáhnout vyrovnaného výzkumného vzorku. Během výzkumu jsme upravovali otázky a témata do rozhovorů i podle průběžných zjištění - to znamená, že jsme se snažili identifikovat témata, která zmiňují více muži nebo ženy a podle toho upravit jednotlivé sady otázek.

Museli jsme se rovněž vypořádat s faktem, že někteří lidé - nehledě na věk - internet vůbec nepoužívají a spoléhají se tedy pouze na tištěné, rozhlasové či televizní zpravodajství. V těchto případech bylo důležité sledovat, jaké rozdíly tyto rozličné praktiky generují ve vztahu k vnímání mediálních obsahů, pocitu koherence zpravodajství, pocitu bezpečí atp. U lidí, kteří internetové služby vůbec nevyužívají, jsme se i přes tento fakt soustředili na jejich představy o kyber-světě.

Naopak u některých osob, jež jsou mediálně velmi aktivní, jsme byli schopni obohatit pozorování a rozhovory o sledování mediálních obsahů a komentářů, které daný informátor na FB či jinde sdílí, propaguje či diskutuje.